

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ

**Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ
ΑΠΟ ΕΔΕΣΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΛΛΗΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ***

Εισαγωγή

Αυτός που μελετά το έργο του από Εδέσσης και Πέλλης μακαριστού Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος Παπαγεωργίου διαπιστώνει με μεγάλη ευχέρεια ότι ο εν λόγω Μητροπολίτης υπήρξε πράγματι μια μεγάλη εκκλησιαστική προσωπικότητα της ελλαδικής Ορθοδοξίας, που συνδύασε με σπάνιο και αριστουργηματικό τρόπο τη θεολογική του συγκρότηση με τα οικουμενικά οράματα της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας της Κων/πόλεως για την αποστολή της Ορθοδοξίας μέσα στο σύγχρονο και παραπαίοντα πνευματικά χριστιανικό κόσμο. Θα έλεγα μάλιστα ότι η οικουμενική του προοπτική ήταν καρπός και συνάρτηση της βιβλικής και πατερικής του σκέψης, από την οποία διέπεται εμφανώς η όλη θεολογία του. Η αγάπη του για τη θεολογία υπήρξε, όπως ο ίδιος ομολογεί στην ομιλία του κατά την ανακήρυξή του σε επίτιμο διδάκτορα της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ, συμφυής με την ύπαρξή του. «Τη του Θεού χάριτι¹, σημειώνει, «εκ παίδων, ίνα μη είπω, κατά τον θείον Παύλον, εκ βρέφους, τα ιερά γράμματα επεπόθησα και δια την γνώσιν αυτών έδωκα νουν και καρδίαν και όλον εμαυτόν, και διέθεσα πάσαν μου δύναμιν δια παντός τρόπου»¹.

Ας δούμε όμως πολύ σύντομα ποιες είναι οι βασικές προϋποθέσεις και πτυχές της θεολογίας του που χαρακτηρίζουν καθοριστικά την οικουμενική προοπτική του.

α. Η θεολογία του

1. Το βιβλικό και πατερικό υπόβαθρο της θεολογίας του

Καταρχήν πρέπει να σημειώσουμε ότι βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της θεολογίας του είναι το βιβλικό και πατερικό της υπόβαθρο. Σωρεία πρωτίστως βιβλικών παραπομπών πλαισιώνουν τόσο τις ομιλίες

---

* Εισήγηση που έγινε στα πλαίσια της Επιστημονικής Δημερίδας που διοργάνωσε στις 23-24 Απριλίου 2006 η Ιερά Μητρόπολη Εδέσσης, Πέλλης και Αλμωπίας προς τιμήν του μακαριστού Μητροπολίτου Εδέσσης και Πέλλης κυρού Παντελεήμονος Παπαγεωργίου (1941-1951) με θέμα: «Μνήμη Μητροπολίτου Παντελεήμονος Παπαγεωργίου: Αναμνήσεις από τη ζωή, το έργο και τη μαρτυρία του».

¹ Βλ. Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος, *Εορταστικά* («Η ευχαριστήριος ομιλία του Παναγιωτάτου» [επί τη ανακηρύξει του σε επίτιμο διδάκτορα της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης]), Θεσσαλονίκη 1967, σ. 18.

και τα μελετήματά του με οικουμενικό περιεχόμενο² όσο και τους ποιμαντορικούς λόγους του³ και ιδιαίτερα τις ποιμαντορικές εγκυκλίους του κατά τις εορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα⁴, καθώς και τους πανηγυρικούς λόγους του⁵. Πρέπει μάλιστα να σημειώσουμε ότι αυτό που κυρίως εντυπωσιάζει είναι ότι η χρήση των βιβλικών χωρίων γίνεται με τρόπο αφομοιωμένο που δείχνει ένα βαθύ μελετητή και καλό γνώστη της Αγ. Γραφής, που δεν μένει στο γράμμα, αλλά κατά το πρότυπο των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας ενδιαφέρεται να αναδείξει το πνεύμα της Γραφής, προκειμένου να δώσει απαντήσεις στα φλέγοντα προβλήματα της εποχής του. Εκτός αυτού όμως δεν είναι λίγα και τα σημεία εκείνα στο έργο του που δείχνουν ότι χρησιμοποιεί τους Πατέρες της Εκκλησίας κατά τον ίδιο γόνιμο και αφομοιωμένο τρόπο, με σκοπό κυρίως είτε να αναδείξει τη σωτηριώδη σημασία της γεννήσεως, του θανάτου και της αναστάσεως του Χριστού⁶, καθώς και τον πνευματέμφορο βίο των αγίων Γρηγορίου Παλαμά⁷ και Νεκταρίου Πενταπόλεως⁸, είτε να υπογραμμίσει τη σημασία του επισκοπικού θεσμού για τη φύση και τη συγκρότηση της Εκκλησίας, παραπέμποντας κυρίως στον άγ. Ιγνάτιο το Θεοφόρο⁹ είτε ακόμη να προβάλλει «της επισκοπικής αρχής το ύψος και το αξίωμα», αλλά και τον «κίνδυνο» που περικλείει, τονίζοντας ότι για το έργο του επισκόπου απαιτείται κατά τον Θεολόγο Γρηγόριο¹⁰ «σύνεσις και εμπειρία πολλή και τρόπων ορθότης

---

² Βλ. του ίδιου, *Οικουμενικά* («Επί της Οικουμενικής Χριστιανικής Κινήσεως»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 9 κ.ε.

³ Βλ. του ίδιου, *Ποιμαντορικά* («Ο ιερέυς εν τω ναώ»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 9 κ.ε.: («Η επισκοπική διακονία»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 27 κ.ε.: («Ο ενθρονιστήριος λόγος εν τη Ι. Μητροπόλει Εδέσσης και Πέλλης. Τη 16^η Μοεμβρίου 1941»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 31 κ.ε.: («Ο ενθρονιστήριος λόγος εν τη Ιερά Μητροπόλει Θεσσαλονίκης»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 47 κ.ε.

⁴ Βλ. όπ. παρ. («Ποιμαντορικά Εγκύκλιοι επί ταις εορταίς Χριστουγέννων και Πάσχα»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 57 κ.ε.

⁵ Βλ. του ίδιου, *Εορταστικά* («Η ευχαριστήριος ομιλία του Παναγιωτάτου» [επί τη ανακηρύξει του σε επίτιμο διδάκτορα της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης]), Θεσσαλονίκη 1967, σ. 17 κ.ε.: («Ο πανηγυρικός λόγος του Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος» (κατά τον Πανορθόδοξο και οικουμενικό εορτασμό της 1100 ετηρίδος [863-1963] των φωτιστών των Σλαύων Θεσσαλονικέων αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου), Θεσσαλονίκη 1967, σ. 33 κ.ε.

⁶ Βλ. του ίδιου, *Ποιμαντορικά* («Ποιμαντορικά Εγκύκλιοι επί ταις εορταίς Χριστουγέννων και Πάσχα»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 65, 68, 69, 74, 77, 80, 87, 93, 98.

⁷ Βλ. του ίδιου, *Εορταστικά* («Λόγος πανηγυρικός εις τον άγιον Γρηγόριον τον Παλαμάν, εκφωνηθείς εν τω φερωνύμω μητροπολιτικώ ναώ κατά την αρχιερατικήν λειτουργίαν επί τη επετείω της κοιμήσεως αυτού»), Θεσσαλονίκη 1967, σ. 21 εξ.

⁸ Βλ. του ίδιου, *Ανακήρυξις αγίων εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία* (Εισήγησις ενώπιον της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος), Ανάτυπον εκ του περιοδικού «Γρηγόριος ο Παλαμάς», τεύχ. 508-509, Θεσσαλονίκη 1960, σ. 3 κ.ε.

⁹ Βλ. του ίδιου, *Οικουμενικά* («Επί της Οικουμενικής Χριστιανικής Κινήσεως»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 13. Πρβλ. και Ιγνατίου Αντιοχείας, *Τραλλιανούς* 3, PG 5, 677 A.

¹⁰ Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 2, *Απολογητικός της εις τον Πόντον φυγής ένεκεν, και αύθις επανόδου εκείθεν, μετά την του πρεσβυτέρου χειροτονίαν, εν ω τι το της ιερωσύνης επάγγελμα*, 77, PG 35, 484 BC.

και καθαρότης βίου και μείζων αρετή και παρρησία μεγάλη και ελευθερία πολλή»¹¹.

β) Ο χαρακτήρας της θεολογίας του

Αναφερόμενοι στην ίδια τη θεολογία του πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι διακρίνεται για τον χριστοκεντρικό, σωτηριοκεντρικό, εκκλησιοκεντρικό και ασκητικολειτουργικό χαρακτήρα της.

Αφετηρία της θεολογικής του σκέψης είναι η ενανθρώπιση του Θεού Λόγου και το σωτηριώδες έργο του Χριστού με το θάνατο και την ανάστασή του. Ο Χριστός, όπως τονίζει, είναι ο μόνος που μπορεί να σώσει με τη σταυρική θυσία και την ανάστασή του τον αποστάτη και πεπτωκότα στην αμαρτία άνθρωπο¹². Επανειλημμένα αναφέρεται κυρίως στις ποιμαντορικές εγκυκλίους του στο πρόσωπο και το σωτηριώδες έργο του Χριστού, προκειμένου να υπογραμμίσει την πραγματικότητα και βεβαιότητα της εν Χριστώ σωτηρίας¹³. Εκείνο μόνο που απαιτείται, όπως σημειώνει, για να κερδίσει ο άνθρωπος τη σωτηρία του είναι η ελεύθερη και εξ όλης της καρδιάς του προσφορά της πίστης και της αγάπης του προς τον ενανθρωπήσαντα Υιό και Λόγο του Θεού¹⁴. Η σώζουσα δε πίστη και αγάπη αυτή του ανθρώπου εκδηλώνεται με τα έργα του και τη συμμετοχή του στα αγιαστικά μυστήρια της Εκκλησίας¹⁵. Ιδιαίτερα τονίζει τη σωτηριολογική σημασία του βαπτίσματος και κυρίως της Θ. Ευχαριστίας, με την οποία ο άνθρωπος ενώνεται με τον παθόντα και αναστάντα Κύριο, συμπάσχων και συνανιστάμενος μαζί του¹⁶. Γι' αυτό, όπως επισημαίνει, «Ο θάνατος και η Ανάστασις του Χριστού δεν πρέπει να μένουν έξω και μακράν της ζωής μας, αλλά να αντιγράφονται πάντοτε εις την ζωήν μας και να χαρακτηρίζουν αυτήν. Διότι, νεκρός ως προς την αμαρτίαν ο Χριστιανός, ζή εν Χριστώ και, αναστημένος μετά του Χριστού, γνωρίζει την δύναμιν της Αναστάσεως Αυτού και τα άνω πάντοτε ζητεί και φρονεί»¹⁷. Ο έντονος σωτηριοκεντρικός χαρακτήρας της θεολογίας του είναι αδιανόητος χωρίς τον ιστορικό και μυστηριακό χριστοκεντρισμό της.

Πέραν αυτού όμως είναι εμφανής στη θεολογία του και ο εκκλησιοκεντρικός χαρακτήρας της, ο οποίος αναδεικνύεται κυρίως στην

---

¹¹ Βλ. όπ. παρ. («Η επισκοπική διακονία»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 27 εξ. Πρβλ. όπ. παρ. («Ο ιερεύς εν τω ναώ»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 18.

¹² Βλ. του ίδιου, *Ποιμαντορικά* («Ποιμαντορικά Εγκύκλιοι επί ταις εορταίς Χριστουγέννων και Πάσχα»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 61 κ.ε., 68 κ.ε., 77 κ.ε., 88 εξ., 92 κ.ε., 105 κ.ε.

¹³ Βλ. όπ. παρ., σ. 57 εξ., 61 κ.ε., 65 κ.ε., 68 κ.ε., 73 κ.ε., 77 κ.ε., 84 κ.ε., 88 κ.ε., 92 κ.ε., 97 κ.ε., 105 κ.ε., 108 κ.ε.

¹⁴ Βλ. όπ. παρ., σ. 57 εξ.

¹⁵ Βλ. όπ. παρ., σ. 58.

¹⁶ Βλ. όπ. παρ., σ. 90.

¹⁷ Βλ. όπ. παρ., σ. 63. Πρβλ. όπ. παρ., σ. 71.

προσπάθειά του να αντιμετωπίσει τις προτεσταντικές περί Εκκλησίας αντιλήψεις που τίθενται προς συζήτηση μέσα στα πλαίσια του ΠΣΕ.

Η Εκκλησία, όπως τονίζει, ως «Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική» (Una Sancta) ιδρύθηκε από τον Κύριο και τους αποστόλους και υπάρχει απ' αρχής της ιδρύσεώς της μέχρι σήμερα χωρίς διακοπή. Κατά συνέπεια δεν είναι ανάγκη, όπως ισχυρίζονται ορισμένοι Προτεστάντες, να προβούμε στην επανίδρυσή της με απλές μάλιστα ενωτικές προσπάθειες και αμοιβαίες υποχωρήσεις¹⁸. Θα αποτελούσε βλασφημία κατά του Κυρίου και του Παναγίου Πνεύματος ο ισχυρισμός ότι «ουδεμία των Εκκλησιών είναι σήμερα πλήρης» και ότι «η Una Sancta δεν είναι – και κατ' ακολουθίαν δεν ήτο ποτέ – πραγματικότητας», καθ' όσον έχει παύσει ήδη από πολλού να υφίσταται¹⁹. Μια τέτοια άποψη θα καταργούσε το κριτήριο της ορθοδοξίας και τη διάκρισή της από την αίρεση, με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε στην ασυδοσία και την κατοχύρωση κάθε αιρέσεως και πλάνης ως ορθοδόξων. Αυτό όμως είναι, όπως σημειώνει, που συνιστά «το χάος του Προτεσταντισμού»²⁰. Μόνο λοιπόν η Μία Αγία Καθολική και Αποστολική Εκκλησία, υπογραμμίζει, μπορεί να αντιμετωπίσει την αίρεση και την πλάνη, γιατί μόνο αυτή είναι ο κάτοχος και ο φύλακας της αποκεκαλυμμένης θείας αλήθειας. Γι' αυτό και η Εκκλησία είναι εκείνη που εγγυάται την ενότητα μεταξύ της Αγ. Γραφής και της Ιεράς Παραδόσεως²¹.

Εξάλλου η Εκκλησία δεν είναι μόνο αόρατη, όπως διατείνονται ορισμένοι Προτεστάντες, αλλά είναι και ορατή, και μάλιστα με ιεραρχική διάρθρωση και δομή, κέντρο της οποίας αποτελεί ο θεσμός των επισκόπων που συνιστούν τους διαδόχους των Αποστόλων²². Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά, «εν τη Εκκλησία η Ιερωσύνη και δη το κέντρον αυτής και η πηγή, τουτέστιν η Επισκοπή και ο Επίσκοπος, είναι θεσμός απαραίτητος, επιμαρτυρούμενος υπό της Αγίας Γραφής, και... ως ο ιερός Ιγνάτιος διετύπωσε, χωρίς Επισκόπου Εκκλησία ου καλείται»²³. Υπό την έννοια αυτή είναι απαράδεκτη κατ' αυτόν η παρατηρούμενη σε ορισμένες προτεσταντικές ομολογίες πρακτική των αμοιβαίων χειροτονιών, κατά την οποία ο Α' μπορεί να χειροτονήσει τον Β' και εν συνεχεία ο Β' τον Α'²⁴.

Τα όσα αναφέρουμε πιο πάνω δεν αποδεικνύουν μόνο το ορθόδοξο εκκλησιοκεντρικό του φρόνημα, αλλά πείθουν και για το ότι ήταν βαθύτατος γνώστης των θεολογικών διαφορών της Ορθοδόξου

¹⁸ Βλ. του ίδιου, *Οικουμενικά* («Επί της Οικουμενικής Χριστιανικής Κινήσεως»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 10.

¹⁹ Βλ. όπ. παρ., σ. 10 εξ.

²⁰ Βλ. όπ. παρ.

²¹ Βλ. όπ. παρ., σ. 11, 17.

²² Βλ. όπ. παρ., σ. 12 εξ.

²³ Βλ. όπ. παρ., σ. 13. Πρβλ. και Ιγνατίου Αντιοχείας, *Τραλλιανούς* 3, PG 5, 677 A.

²⁴ Βλ. όπ. παρ., σ. 20.

Εκκλησίας από τις διάφορες προτεσταντικές ομολογίες. Η παρατήρησή μας αυτή ισχύει και ενισχύεται ακόμη περισσότερο από τις θεολογικές διαφορές που απαριθμεί μεταξύ της Ορθοδόξου και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας²⁵.

Η εικόνα όμως που δίνουμε για τη θεολογία του θα ήταν, νομίζουμε, ελλιπής, αν δεν αναφερόμασταν έστω και δι' ολίγων στον ασκητικολειτουργικό χαρακτήρα της, που πηγάζει από τη βαθιά πεποίθησή του ότι ο ιερέυς και ο επίσκοπος είναι λειτουργός των μυστηρίων και οικονόμος της χάριτος του Θεού²⁶. Εκφράζοντας το υψηλό αίσθημα ευθύνης που τον διακατέχει έναντι του ιερατικού λειτουργήματός του στην ομιλία που εκφώνησε το 1932 κατά το Α΄ Συνέδριο του Εφημεριακού Κλήρου της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών τονίζει χαρακτηριστικά: «Δια του Ιερέως ο Χριστός εν τω λαώ και ο λαός εν τω Χριστώ. Πρόδηλον δε εκ τούτου οπόσον οφείλει ο Ιερέυς να είναι έργω και λόγω Χριστός, δια να είναι δυνατόν να λέγεται και περί αυτού παρόμοιόν τι προς ό,τι ο Κύριος έλεγεν ‘ο εωρακώς εμέ εώρακε τον Πατέρα’»²⁷. Ιδιαίτερα δε στον Ενθρονιστήριο Λόγο του στη Μητρόπολη Εδέσσης και Πέλλης, διαγράφοντας το πλαίσιο της ποιμαντικής του δραστηριότητας, σημειώνει «θα είμεθα οι ποιμένες οι καλοί, έτοιμοι και την ζωήν ημών να θυσιάσωμεν υπέρ των προβάτων. Η ζωή ημών θα είναι αγία, ου μόνον χάρις ημών αυτών, αλλά και των προβάτων υπέρ των οποίων οφείλομεν να αγιάζωμεν εαυτούς, ίνα και αυτοί ώσιν ηγιασμένοι... οι λόγοι και τα έργα και η καθ’ όλου ζωή ημών θα είναι τύπος πάντοτε των πιστών, φως και άλας της Εκκλησίας και ουδέποτε πρόσκομμα ή σκάνδαλον εις τους αδελφούς. Μακράν του να κατηλεύωμεν τον λόγον του Θεού...(ενν. θα είμεθα) ανέγκλητοι, φιλόξενοι, φιλάγαθοι, σώφρονες, δίκαιοι, όσιοι, εγκρατείς»²⁸. Μέσα σ’ αυτό το πλαίσιο της ασκητικολειτουργικής θεώρησης της αποστολής και του έργου του κατανοείται και η πληθωρική κοινωνική ευαισθησία του, που τον χαρακτηρίζει έργω και λόγω καθ’ όλη τη διάρκεια της επισκοπικής του διακονίας²⁹.

β. Η οικουμενική προοπτική της θεολογίας του

Με βάση την παραπάνω άρτια θεολογική του συγκρότηση, αλλά και με βαθύ αίσθημα ευθύνης για την αποστολή και το έργο του ως

²⁵ Βλ. όπ. παρ., σ. 21.

²⁶ Βλ. του ίδιου, *Ποιμαντορικά* («Ο ιερέυς εν τω ναώ»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 7 εξ.: («Ο ενθρονιστήριος λόγος εν τη Ι. Μητροπόλει Εδέσσης και Πέλλης. Τη 16^η Νοεμβρίου 1941»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 30 κ.ε.

²⁷ Βλ. όπ. παρ., («Ο ιερέυς εν τω ναώ»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 16.

²⁸ Βλ. όπ. παρ., («Ο ενθρονιστήριος λόγος εν τη Ι. Μητροπόλει Εδέσσης και Πέλλης. Τη 16^η Νοεμβρίου 1941»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 33.

²⁹ Βλ. όπ. παρ., σ. 39: («Ο ενθρονιστήριος λόγος εν τη Ιερά Μητροπόλει Θεσσαλονίκης»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 51 («Χαιρετισμός επί τω νέω έτει 1957»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 103.

επισκόπου συμμερίζεται τα οράματα του Οικουμενικού Θρόνου για το οικουμενικό άνοιγμα της Ορθοδοξίας στο σύγχρονο χριστιανικό κόσμο. Γι' αυτό, αν και ζει σε μια εποχή που θεολογικοί και εκκλησιαστικοί κύκλοι εύκολα μπορούσαν να παρεξηγήσουν τέτοιας φύσεως ανοίγματα, δεν διστάζει να τηρήσει μια άκρως θετική στάση έναντι της Οικουμενικής Κίνησης και ιδιαίτερα του ΠΣΕ³⁰. Αναλαμβάνει μάλιστα την επίπονη προσπάθεια να πείσει τους περί το μακαριστό Μητροπολίτη Σάμου Ειρηναίο επιφυλακτικούς ή και αντίθετους στην Οικουμενική Κίνηση ιεράρχες για την αναγκαιότητα συμμετοχής της Εκκλησίας της Ελλάδος στο ΠΣΕ και στα εν γένει οικουμενικά δρώμενα της εποχής του³¹. Προς το σκοπό μάλιστα αυτό επικαλείται τις σχετικές απόψεις του Μητροπολίτου Θυατείρων Γερμανού Στρινόπουλου, κατά τον οποίο το πρακτικό όφελος από τις οικουμενικές επαφές και συζητήσεις δεν είναι ασήμαντο για την Ορθοδοξία, γιατί με τις επαφές αυτές μαθαίνουμε τις αντιλήψεις των άλλων Ομολογιών για δογματικά ζητήματα, στα οποία διαφέρουμε απ' αυτές, και κατ' αυτόν τον τρόπο αποκτούμε τα αναγκαία εφόδια για την αντιμετώπιση των αντιλήψεών τους και την υπεράσπιση της Ορθοδόξου Πίστεως³².

Στη σχετική επίσης Εισήγηση που έκανε για το σκοπό αυτό στην Ιεραρχία της Εκκλησίας της Ελλάδος εξάγει τις οικουμενικές πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου τόσο για την ίδρυση της «Κοινωνίας των Εκκλησιών» κατά το πρότυπο της συσταθείσας τότε «Κοινωνίας των Εθνών» όσο και για την ίδρυση του ΠΣΕ³³, υπογραμμίζοντας ότι η ίδρυση του ΠΣΕ δεν μπορούσε να αφήσει αδιάφορη την Ορθόδοξη Εκκλησία, γιατί, όπως σημειώνει, «η πλήρης ενότης της Εκκλησίας είναι τι δια το οποίον πάντες οι Χριστιανοί οφείλομεν να εργαζώμεθα και να προσευχώμεθα»³⁴. Ως παράδειγμα προς

³⁰ Βλ. του ίδιου, *Οικουμενικά* («Εισήγησις ενώπιον της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος "Περί των σχέσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος μετά του Παγκοσμίου Συμβουλίου των Εκκλησιών"»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 26 κ.ε.

³¹ Βλ. όπ. παρ., σ. 30 εξ., 37 εξ., 44, 46. Βλ. και Β. Η. Σταθοκόστα, *Σχέσεις της Εκκλησίας της Ελλάδος με το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών (1948-1961) με βάση το αρχαιακό υλικό του ΠΣΕ* (Διατριβή επί διδακτορία), Θεσσαλονίκη 1999, σ. 126 κ.ε., 134 κ.ε., 209, 227, 246 κ.ε.

³² Βλ. όπ. παρ., σ. 36. Προς ενίσχυση των θέσεών του αυτών ο μακαριστός ιεράρχης αναφέρει την περίπτωση ενός Κόπτη Αρχιμανδρίτη, Ηγουμένου της Κοπτικής Μονής του αγ. Αντωνίου στην αιγυπτιακή έρημο, ονόματι Κυρίλλου, ο οποίος παρακολουθούσε επί σειράν ετών θεολογικά και φιλολογικά μαθήματα στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. «Ούτος», γράφει επί λέξει, «συγγραφεύς τυγχάνων Κοπτικών κατηχητικών έργων, ερμηνεύων δε την χαράν και την ικανοποίησιν αυτού εκ των εν Ελλάδι σπουδών του, δια των οποίων εξέμαθε καλώς την Ελληνικήν γλώσσαν, προσωπικώς δε ήκουσε διδασκομένην και εμελέτησεν, εν τοις ειδικοίς Ελληνικοίς συγγράμασι, την Ορθόδοξον Θεολογίαν και Δογματικήν, μοι έλεγεν ότι πρώτον αυτού έργον, μετά την εις Αίγυπτον επιστροφήν αυτού, θα είναι η υπ' αυτού μετάφρασις εις την Ελληνικήν της Κοπτικής αυτού Κατηχήσεως, εκ της οποίας μεταφράσεως θέλει καταδειχθή ότι η δογματική διαφορά μεταξύ της Ορθοδόξου Εκκλησίας και της Κοπτικής δεν είναι τόσον μεγάλη όσον υπό πολλών νομίζεται και ότι είναι αξία προσοχής η ταυτότης των δογματικών αντιλήψεων των δύο τούτων Εκκλησιών επί σοβαρών ζητημάτων» (Βλ. όπ. παρ., σ. 36 εξ.).

³³ Βλ. όπ. παρ., σ. 29.

³⁴ Βλ. όπ. παρ., σ. 30.

τούτο φέρει τον Μέγα Βασίλειο, ο οποίος τονίζει το καθήκον των «“Ἡγουμένων των Εκκλησιῶν και πάντων των γνησίως δουλευόντων τῷ Κυρίῳ” Χριστιανῶν, ὅπως καταβάλωσιν “πάσαν σπουδὴν πρὸς τὸ ἐπαναγαγεῖν πρὸς ἑνωσιν πάσας τὰς Εκκλησίας, τὰς πολυμερῶς και πολυτρόπως ἀπ’ ἀλλήλων διατμηθείσας” και τοὺς ετεροδοξοῦντας “προσκαλεῖσθαι εἰς συνάφειαν... κατὰ τοὺς παλαιούς θεσμούς της ἀγάπης και προτείνειν την των Πατέρων πίστιν και πείθειν κοινῶς αυτοῖς ἐνωθῆναι”»³⁵.

Στο ἐπιχείρημα των ἀντιδρώντων ὅτι εἶναι ἐσφαλμένος ὁ τίτλος «Συμβούλιο των Εκκλησιῶν», γιατί ἀναγνωρίζεται δῆθεν με τὸν τίτλο αὐτὸ ἡ ιδιότητα της Εκκλησίας στις διάφορες προτεσταντικὲς ὁμολογίες³⁶, τονίζει ὅτι ὁ ὅρος «Εκκλησία» ἔχει ἐν προκειμένῳ συμβατικὸ και ὄχι ὀρθόδοξο δογματικὸ περιεχόμενο, παραπέμποντας μάλιστα στο σημεῖο αὐτὸ και πάλι στο Μ. Βασίλειο, ὁ ὁποῖος στο ἀνωτέρω χωρίο που διαβάσαμε ὀνομάζει Εκκλησίες με τὴ συμβατικὴ ἔννοια τοῦ ὀρου «πάσας τὰς πολυειδῶς διατμηθείσας ὀμάδας»³⁷. Ἄλλωστε, ὅπως ἐπισημαίνει, ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν και πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιο συντηρητικὸς ὀρθοδόξους θεολόγους κάνουν λόγο για τὶς «Προτεσταντικὲς Εκκλησίες» ἢ για τὴν «Πρεσβυτεριανὴ Εκκλησία», χωρὶς αὐτὸ να σημαίνει ὅτι ἀποδέχονται τὴν ιδιότητα της Εκκλησίας με τὴν ὀρθόδοξη ἔννοια τοῦ ὀρου³⁸.

Για να γίνει δε ἐν προκειμένῳ σαφῆς, πρὸς ἄρσιν ἠθελημένων ἢ ὄχι παρεξηγήσεων, ὅπως λέει, ἀναγκάζεται να διευκρινίσει πλήρως τὴν ἔννοια, με τὴν ὀποία νοεῖται τὸ ΠΣΕ. «Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον», τονίζει, «δεν εἶναι κίνησις ἐπίσημος πρὸς ἑνωσιν των Εκκλησιῶν, ἐν τῷ παρόντι ἢ ἐν τῷ ἐγγύς μέλλοντι, ἀλλὰ προσπάθεια θεάρεστος, πρῶτον πρὸς συνεργασίαν και κοινὴν δράσιν ἐν τῇ ἀμύνη τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ πάσης ἀντιχρίστου ἐπιβουλῆς και ἐν τῷ πρακτικῷ πεδίῳ της χριστιανικῆς ζωῆς και, δεῦτερον, πρὸς καλλιέργειαν της ὀφειλομένης κατανοήσεως της ἀνάγκης της ἐνώσεως των πάντων και της, χάριν της ἐνώσεως ταύτης, ἀπροκαταλήπτου ἀμοιβαίας γνωριμίας, οὐχὶ δι’ ἐπισήμων ὀμολογιῶν ἢ διαπραγματεύσεων, ἀλλὰ δι’ ἀπλῶν και, ἐν φιλικῷ Χριστιανικῷ πνεύματι, συναντήσεων και συζητήσεων»³⁹.

Στο ἄλλο ἐπιχείρημα των ἀντιδρώντων, και ἰδιαίτερα τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτη Σάμου Εἰρηναίου, ὅτι εἶναι ἀνεπαρκῆς τὸ ἄρθρο-βάση τοῦ ΠΣΕ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς και Σωτῆρ⁴⁰, εφόσον δεν

³⁵ Βλ. ὀπ. παρ. Πρβλ. Μ. Βασιλείου, *Ἐπιστολὴ 114, Τοῖς ἐν Ταρσῷ περὶ Κυριακόν*, 1, PG 32, 528 B.

³⁶ Βλ. ὀπ. παρ., σ. 29.

³⁷ Βλ. ὀπ. παρ., σ. 30.

³⁸ Βλ. ὀπ. παρ., σ. 29.

³⁹ Βλ. ὀπ. παρ., σ. 34. Βλ. και ὀπ. παρ., σ. 28, 29.

⁴⁰ Τὸ ἄρθρο-βάση, ὅπως διατυπώθηκε κατὰ τὴν Α’ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ στο Ἄμστερνταμ το 1948, ἔχει ὡς ἐξῆς: «Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Εκκλησιῶν εἶναι μία κοινωνία Εκκλησιῶν, πού ἀποδέχονται τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ὡς Θεόν και Σωτῆρα». Βλ. και Χρυσοστόμου Κωνσταντινίδου (Μητροπολίτου Μύρων), «Τὸ

αναφέρεται καθόλου στο δόγμα περί Αγίας Τριάδος και ότι διατυπώθηκε σκοπίμως κατ' αυτόν τον τρόπο, «δια να περιληφθούν εις την Οικουμενικήν κίνησιν και αντιτριαδικοί»⁴¹, τονίζει ότι και ο ίδιος δεν θεωρεί πλήρες το άρθρο-βάση και γι' αυτό ακριβώς πρότεινε σε μία συνεδρία την τροποποίησή του με την προσθήκη «Θεός Σωτήρ, ως το Σύμβολον Νικαίας Κωνσταντινουπόλεως ομολογεί αυτόν», προκειμένου να αποκλεισθούν οι ενδεχόμενες αρειανίζουσες αντιλήψεις περί του προσώπου του Χριστού από το Συμβούλιο και να τεθεί ως βάση των Εκκλησιών-μελών του Συμβουλίου η πίστη στον Τριαδικό Θεό. Υπογραμμίζει όμως ότι, όπως τίθεται το ζήτημα από τον Σεβασμ. Μητροπολίτη Σάμου, «τα πράγματα διαστρέφονται ριζικώς, αποδιδομένων εις το Συμβούλιον κατηγοριών ανυπάρκτων», γιατί αφενός δεν μετέχουν αντιτριαδικοί στο Συμβούλιο και αφετέρου γιατί ο Χριστός αναγνωρίζεται και ομολογείται ως «Θεός», όπως και ο Πατήρ. «Αν λοιπόν», επισημαίνει, «το Συμβούλιον ήθελε να ικανοποιήσει τους αντιτριαδικούς (Unitarians) δεν θα εβασίζετο επί της πίστεως ότι ο Ιησούς είναι Θεός Σωτήρ. Εκ τούτων εξάγεται ότι η βάση ότι “ο Ιησούς είναι Θεός και Σωτήρ” σκοπόν έχει τον αποκλεισμόν, προ παντός, των αντιτριαδικών και μετ' αυτούς παντός μη δεχομένου τον Ιησούν ως Θεόν και Σωτήρα»⁴².

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι ο μακαριστός Μητροπολίτης Παντελεήμων υπήρξε ο ιεράρχης εκείνος της Εκκλησίας της Ελλάδος που από τη θέση του ως μέλους της Κ.Ε. του ΠΣΕ, στην οποία εξελέγη δυο φορές, στο Άμστερνταμ το 1948 και στο Έβανστον των ΗΠΑ το 1954, δηλ. κατά την Α' και τη Β' Γ. Σ. του ΠΣΕ⁴³, συνέβαλε καθοριστικά στη διεύρυνση του άρθρου-βάσης από χριστολογικό σε τριαδολογικό⁴⁴, πράγμα που πραγματοποιήθηκε κατά την Γ' Γ.Σ. του ΠΣΕ στο Νέο Δελχί το 1961⁴⁵. Τόσο δε προωθημένη ήταν η σκέψη του

Άρθρον-Βάσις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν» στό *Ἀπόστολος Ἀνδρέας* 4 (1954), σ. 162 κ.έ. καί Γ. Τσέτση, *Οἰκουμενικά Ἀνάλεκτα (Συμβολή στήν Ἱστορία τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν)*, Ἐκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1987, σ. 24.

⁴¹ Βλ. ὅπ. παρ., σ. 46. Βλ. καί Μητροπολίτου Σάμου καί Ἰκαρίας Εἰρηναίου, «Εἰσηγητικόν Ὑπόμνημα εἰς τήν Συνέλευσιν τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ελλάδος, “Περί τῶν σχέσεων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς τας ὁμοδόξους καί τας ετεροδόξους Ἐκκλησίας καί πρὸς τὸ Οἰκουμενικόν Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν”, Ἀθήναι 1958», στό *Μελετήματα* I, σ. 296 ἐξ.

⁴² Βλ. ὅπ. παρ., σ. 46 ἐξ.

⁴³ Βλ. Β. Η. Σταθοκόστα, ὅπ. παρ., σ. 111, 198.

⁴⁴ Βλ. χαρακτηριστικά Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος, ὅπ. παρ. σ. 44 ἐξ. Πρβλ. καί τοῦ ἴδιου, ὅπ. παρ. («Ἐπὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Χριστιανικῆς Κινήσεως»), Θεσσαλονίκη 1959, σ. 25.

⁴⁵ Τὸ ἀρθρο-βάσις, ὅπως διαμορφώθηκε κατὰ τὴν Γ' Γενικὴ Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ, ἔχει ὡς ἐξῆς: «Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν εἶναι μία κοινωνία Ἐκκλησιῶν, οἱ ὁποῖες ὁμολογοῦν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεόν καί Σωτήρα, σύμφωνα μέ τίς Γραφές, καί προσπαθοῦν νά ἀνταποκριθοῦν μαζί στήν κοινὴ τους κλήση πρὸς δόξαν τοῦ ἑνός Θεοῦ, Πατρός, Υἱοῦ καί Ἁγίου Πνεύματος». Βλ. Γ. Τσέτση, «Τὸ νέον Ἀρθρον-Βάσις τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν», στό *Ὁρθοδοξία* 36 (1961), σ. 28 κ.έ. Τὸ πλήρες κείμενο τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ ΠΣΕ σέ ἑλληνικὴ μετάφραση βλ. στό

σε σχέση με τα οικουμενικά δρώμενα της εποχής του, ώστε η πρότασή του, να τεθεί ως βάση και κριτήριο της Οικουμενικής Κίνησης το Σύμβολο Νικαίας-Κων/πόλεως, να λάβει σάρκα και οστά ύστερα από 50 περίπου χρόνια, το Φεβρουάριο του 2006, κατά την Θ' Γ.Σ. του ΠΣΕ στο Porto Alegre της Βραζιλίας⁴⁶.

Όσον αφορά δε τη συμμετοχή της Εκκλησίας της Ελλάδος στο ΠΣΕ υποστηρίζει ότι αυτή θα πρέπει να γίνεται με αποστολή αντιπροσωπείας κληρικών και λαϊκών θεολόγων που να διέπονται από εκκλησιαστικό και συντηρητικό πνεύμα και να διακρίνονται για τη σοφία και την πνευματική τους σύνεση⁴⁷.

Συμπέρασμα

Πολλά ακόμη θα μπορούσαμε να πούμε για την ανάδειξη του ορθοδόξου και οικουμενικού εν ταυτώ φρονήματος του από Εδέσσης και Πέλλης μακαριστού Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος Παπαγεωργίου, αλλά τα στενά χρονικά όρια της Εισηγήσεώς μας δεν μας το επιτρέπουν. Εκείνο μόνο που θα ήθελα να υπογραμμίσω, για να κλείσω την παρούσα Εισήγηση, είναι να επαναλάβω τα όσα εύστοχα είπε για την προσωπικότητα και το έργο του ο τότε πρεσβευτής των ΗΠΑ Πιουριφόϊ, όταν του απέδιδε εκ μέρους της Επισκοπιακής Θεολογικής Σχολής της Φιλαδέλφειας το δίπλωμα και τα διάσημα της ανακηρύξεώς του σε επίτιμο διδάκτορα: «Η ικανότης του να ηγήται των συνανθρώπων του οφείλεται εις την θερμήν χριστιανικήν αγάπην του προς την ανθρωπότητα, την βαθείαν γνώσιν του περί της ορθοδόξου εκκλησιαστικής ζωής και την ενημερότητά του προς τον Δυτικόν πολιτισμόν. Συγχρόνως υπήρξεν αρμόδιος εις το να καταστήσει την ελληνικήν θεολογίαν και παράδοσιν πραγματικώς γνωστήν εις την Δυτικήν Χριστιανοσύνην»⁴⁸. Σ' αυτό ακριβώς αποσκοπούσε η όλη θεολογία του και η οικουμενική προοπτική του.

Γ. Τσέτση, *Οικουμενικά Ανάλεκτα (Συμβολή στήν Ιστορία τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν)*, Ἐκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1987, σ. 173 ἔξ.

⁴⁶ Βλ. *Document No. A 03, Amendments to the Constitution and Rules of the World Council of Churches*, 9th Assembly, 14 to 23 February 2006, Porto Alegre, Brazil, σ. 5 ἔξ. Βλ. και Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Ορθόδοξο δόγμα και θεολογικός προβληματισμός. Μελέτηματα δογματικής θεολογίας Γ'*, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 354 ἔξ.

⁴⁷ Βλ. ὀπ. παρ., σ. 38 ἔξ., 41.

⁴⁸ Βλ. Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος, *Εορταστικά* («Ἐπαινος παρά του Καθηγητοῦ Ἰωάννου Καλογήρου, κατά την ανακήρυξιν του Π. Μητροπολίτου εις επίτιμον διδάκτορα της Θεολογικῆς Σχολῆς του Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης»), Θεσσαλονίκη 1967, σ. 12.